

THEOLOGIA PRACTICA

Nagy Eszter*

Kolozsvár

A korai anya–gyermek kapcsolat
és annak kihatása a gyermek lelki fejlődésére
és a felnőtt létre a kötődésemélet fényében,
különös tekintettel a lelkipásztor szolgálatára

A romániai református lelkipásztorok
kötődési mintái. II. rész**

Az empirikus kutatás eredményeinek ismertetése

Bevezető gondolatok

Ed Diener pszichológus szerint „az emberi boldogsághoz és jóléthez hosszú és erős kapcsolatok kialakítására van szükség”.¹ A pszichoanalízisben és pszichoanalitikus pszichoterápiában egyetértés van afelől, hogy a gyermekkorban kialakult első emberi kapcsolatok a személyiség alapkövei. A tanuláseméletből származó másodlagos késztetés elmélete szerint a gyermek számos fiziológiai szükségletet érez, különösen az étel és a meleg iránt, és úgy kötődik az anyához, mint aki számára a szükségletek kielégítésének forrása. Az érdekszeretet megtalálható többek között Freud és Erickson elméletében, azonban John

* Nagy Eszter (Marosvásárhely, 1999) a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet (KPTI) hallgatója a magiszteri képzés második évfolyamán, másodéves hallgató a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Pszichológia és Neveléstudományok Karának pszichológia, valamint Református Tanárképző és Zeneművészeti Karának valláspedagógia szakán. Középszintű tanulmányait a Kolozsvári Református Kollégiumban végezte. Érdeklődési és kutatási területei: a kötődésemélet pasztorálteológiai vonatkozásai, a romániai református lelkipásztorok kötődési mintái, a rövid tartamú lelkigondozás és a fiatal családok lelkigondozói kísérése.

** Ez a tanulmány a Sapientia Hungariae Alapítvány Collegium Talentum programjának keretében készült. A téma rövid bemutatása 2023. május 11-én hangzott el a Ravasz László Kutatóközpont Gyakorlati teológiai és missziológiai konferenciáján. A tanulmány I. része a *Református Szemle* 2023/2. számában jelent meg.

¹ Johnson, Sue: *Love Sense: The Revolutionary New Science of Romantic Relationships*. Little, Brown Spark, New York–Boston–London 2013, 339.

Bowlby szembefordul a másodlagos késztetés elméletével, túlszárnyalja a Melanie Klein által meghonosított tárgykapcsolat-elméletet, valamint a Harry Harlow, Konrad Lorenz és társai állatokon végzett megfigyeléseit, és úttörőként fogalmazza meg a kötődéselmélet alap gondolatát.

A kötődést alapvetően ösztönalapú viselkedési mintaként magyarázhatjuk, amelynek biológiai funkciója a biztonság és a védelem garantálása. Mi, emberek olyan bioszociális ösztönnel születünk, amely csecsemőkorunkban arra indít, hogy szoros kapcsolatot alakítsunk ki a minket gondozó személlyel, optimális esetben az édesanyánkkal. Ebben a szoros kapcsolatban a kötődési személy jelenti a biztos bázist és a veszélyforrások elleni védekezést a kötődő gyerek számára, tehát a tartós közelség fenntartása elengedhetetlen fontosságú mechanizmus.

A kötődéselmélettel kapcsolatos kutatásom első felében arra törekedtem, hogy a témával kapcsolatos idegen és magyar nyelvű szakirodalmak feldolgozása által körvonalazzam és a lelkipásztorokhoz közelebb hozzam a pszichológia szakterületén elfogadott és manapság gyakran kutatott kötődési minták gyermekkori és felnőttkori jellemzőit a John Bowlbytól gyakran idézett állítás értelmében: „A kötődés a bölcsőtől a sírig létfontosságú szerepet játszik az ember életében.”² Ezen idézet fényében egyértelműen állíthatjuk, hogy a gyermekkorban kialakult kötődési minták meghatározzák jövőbeli viszonyulásainkat, kapcsolatainkat, szolgáltatunkat, egyszóval teljes életünket. A kötődési minták jellemzőinek ismertetése³ hozzájárul ahhoz, hogy felismerjük az „otthonról” hozott mintákat, és megértjük a körülöttünk élő személyekhez való viszonyulásunk alapját.

A tanulmány II. része a Romániai Református Egyház lelkipásztorai között 2022 folyamán végzett kutatás legjelentősebb eredményeinek szemelvényes összefoglalását és bemutatását tartalmazza, s emellett ismerteti az eredményekkel kapcsolatos és azok hátterében fellelhető pasztorálteológiai vonatkozásokat. Az empirikus kutatás és anonim adatfelvétel eleget tett a statisztikai felmérések tudományos standardjainak. A kutatás módszertanát a továbbiakban fejtem ki részletesen.

1. A gyakorlati kutatás módszertana

1.1. A kutatás tárgya

Empirikus kutatásom tárgyát a gyakorló lelkipásztoroknál megjelenő kötődési minták kérdőíves felmérése képezi. A kérdőívek a kötődéselmélet és a személyiségelmélet koncepcióinak figyelembevételével készültek.

² Bowlby, John: *Bindung*. Ernst Reinhardt Verlag, München–Basel 2006, 204.

³ Ld. a 2023/2. szám 139–168. oldalain.

1.2. *A kutatásban részt vevő személyek bemutatása*

A kutatást a Romániai Református Egyház két egyházkerülete, az Erdélyi Református Egyházkerület és a Királyhágómelléki Református Egyházkerület lelkészei között végeztem. A 2022. március 29-i adatok szerint a két egyházkerület rendtartásában összesen 814 lelkész szerepelt. A kiküldött kérdőívre 249 gyakorló és már nyugállományba vonult református lelkész válaszolt. A kutatás a két egyházkerület valamennyi elért és az önkéntes válaszadásra hajlandó alanyára kiterjedt.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a válaszadó lelkipásztorok kötődési stílusai és az egyes kötődésméleti változók alapján meghatározott kötődési minták eloszlása az általam felállított hipotézisek és csak az elvégzett kérdőíves kutatásban részt vevő személyekre értendő. A kötődési minták eloszlási arányait a 249 válaszadó lelkészre vetítem le. Ez az arány a két egyházkerületben gyakorló lelkipásztorok 30,58%-ának felel meg. Ennek alapján a kutatás és annak eredményei reprezentatív jellegűek.

1.3. *A kutatás jelentősége és célja*

Kutatásomban az említett két egyházkerület gyakorló lelkészeinek kötődési mintáit vizsgáltam, és különös figyelmet fordítottam a nem biztonságos kötődési minták aránybeli eloszlására. Meggyőződésem, hogy a lelkipásztorok mint az egyház és a gyülekezet élén álló vezető személyek kapcsolati rendszerei nagymértékben befolyásolják a körülöttük élő embertársak és családtagok életét. Kapcsolati megnyilvánulásaik példaként is szolgálhatnak a körülöttük élők számára, s ezért fontos rámutatni a személyiségelmélet különböző koncepcióinál megnyilvánuló patológiás tünetekre. A lelkipásztoroknál megnyilvánuló kötődési minták a kutatás újszerűségét és a téma eddig még fel nem tárt megközelítését szolgálja.

1.4. *A kutatás hipotézisei*

Általános hipotézis: összefüggés áll fenn a feltárt négy kötődési minta és a lelkipásztori szolgálat között.

1. *hipotézis:* összefüggés mutatható ki a lelkipásztorok kötődési mintái és személyiségük koherenciája, valamint az érzések, érzelmek kezelése, a stresszkezelés és az aggodalmas élethelyzetekhez való viszonyulás között.
2. *hipotézis:* összefüggés mutatható ki a lelkipásztoroknál megnyilvánuló kötődési minták és a segítségkérés, valamint a segítség elfogadása között.
3. *hipotézis:* a feltárt kötődési minták összefüggésben állnak a lelkipásztori munkavégzéssel, az előnyben részesített feladatvégzési módszerrel, valamint a kihívásokhoz való viszonyulással.

4. *hipotézis*: a lelkipásztoroknál megnyilvánuló négy kötődési minta összefüggésben áll az emberekkel és a családtagokkal kialakított kapcsolattal.
5. *hipotézis*: összefüggés mutatható ki a lelkipásztorok kötődési mintái és a házastársi kapcsolat, az intimitás megélése és családalapítás között.
6. *hipotézis*: a négy általánosan elfogadott kötődési minta összefüggésben áll a fizikai és lelki betegség és az orvosi/szakemberi segítségkérés, tanácskérés és kezelés elfogadásával.

1.5. A kutatásban alkalmazott eszközök

Empirikus kutatásom tárgyát a református gyakorló lelkipásztoroknál megjelenő kötődési minták mérése képezi egy olyan általam összeállított, többválaszos zárt kérdéseket tartalmazó Google Forms kérdőívvel, amelyet kötődésméleti és személyiségelméleti koncepciók figyelembevételével fogalmaztam meg. A kérdőíveket előzetes megbeszélés és felkérés után osztottuk meg az országos lelkipásztori levelezőlistán és az egyházmegyei levelezőlistákon is. Ezúton is köszönetet mondok a Romániai Református Lelkészerktekezleti Szövetség, az Erdélyi Református Lelkészerktekezleti Szövetség és a Királyhágómelléki Református Lelkészerktekezleti Szövetség lelkész elnökeinek és a két egyházkerület esperesének, akik azáltal segítettek a kutatás megvalósítását, hogy a kérdőívet levelezőlistáikon keresztül juttatták el a lelkipásztorokhoz.

A Feeney, Noller és Hanrahn-féle Kötődési stílus kérdőív (ASQ) háttérben álló személyiségelméleti koncepciók ⁴		
	<i>Pozitív modell önmagáról</i>	<i>Negatív modell önmagáról</i>
<i>Pozitív modell a másiktól</i>	Önbecsülés Intimitás és biztonság Bizalom Egészséges függőség	Túlzott függőség Szociális szorongás Magányosság élménye Önbizalomhiány
<i>Negatív modell a másiktól</i>	Bizalomhiány Intimitás kerülése Függetlenség Önállóság túlzott hangsúlyozása Teljesítménymotiváció a kapcsolat rovására	Alacsony önbecsülés Bizalomhiány Szociális szorongás Kapcsolatra és intimitásra vágyás Elismerés iránti szükséglet Magányosság Harag és ellenségeskedés

⁴ Hámori Eszter: *A kötődésmélet perspektívái. A klasszikusoktól napjainkig*. Animula Kiadó, Budapest 2015, 133. Feeney, Judith – Noller, Patricia – Hanrahan, Mary U.: *Assessing Adult Attachment*. In: Spurling, M. – Berman, M. (eds.): *Attachment in Adults: Theory, Assessment and Treatment*. Guilford Press, New York 1995, (128–152) 133.

A kitöltésre szánt idő 14 nap volt (adatgyűjtési időszak: 2022. március 14–28.). Random mintavételre került sor, a lelkipásztorok önkéntes alapon és anonim módon választhatták ki a kérdőívben megadott válaszok közül azokat, amelyek saját megítélésük alapján a leginkább jellemzőek személyükre. A kérdőívek összeállításánál figyelembe vettem a Feeney, Noller és Hanrahan-féle Kötődési stílus kérdőív (Attachment Style Questionnaire – ASQ) háttérben álló személyiségelméleti tényezőket, szem előtt tartva főként azokat, amelyek a lelkipásztori munka oldaláról relevánsak.

A kapott eredményeket a Statistical Package for Social Sciences (SPSS) statisztikai program segítségével dolgoztam fel, hogy ezáltal is biztosítsam a kutatás tudományosságát.⁵

1.6. *A kutatásban alkalmazott eljárás*

A kérdőív első részében a lelkipásztoroknak azonosító kérdésekre kellett felelniük. A kérdőív elején hangsúlyoztuk, hogy a személyes adatokat anonim módon kezeljük. Összességében a kérdőívben megfogalmazott azonosító kérdések válaszlehetőségei típus alapján feleletválasztósak és rövid válaszadósak. Így az SPSS-programban kapcsolatokat tudunk felállítani a demográfiai adatok és a kötődéseméleti változók között. A kérdőív második felében a kötődéseméletre vonatkozó kérdések foglalnak helyet. A kötődéseméletre vonatkozó válaszok, pontosabban a 26 kérdés 4-4 válasza alapján visszakövetkeztettünk a négy kötődési mintára. Mérési szinten ez volt a leginkább megvalósítható módszer, amely lehetőséget biztosított további felmérésekre és kiértékelésre.

A hipotéziseket a személyes adatok és a kötődésemélet szempontjából releváns személyiségelméleti koncepciók alapján fogalmaztuk meg.

A kapcsolatalemzések elvégzése után beigazolódott, hogy a legtöbb kérdőívben feltüntetett kötődéseméleti változó és azonosító változó között szignifikáns kapcsolat van. (Egy kapcsolat akkor nevezhető szignifikánsnak, ha a szignifikanciaszint (p) értéke kisebb mint 0,05, vagy egyenlő ezzel.) Viszont olyan változók is voltak, amelyek között nem lehetett szignifikáns kapcsolatot kimutatni. Ilyen például az anya foglalkozása, az édesanya közelében eltöltött időszak hossza, a gyülekezet lélekszáma, a pszichiátriai gondok, valamint a segítségkérés pszichiátriai gondok esetében.

⁵ Az SPSS program megismeréséhez felhasznált szakirodalom: Raab-Steiner, Elisabeth – Benesch, Michael: *Der Fragebogen. Von der Forschungsidee zur SPSS-Auswertung*. 4. aktualisierte und überarbeitete Auflage. UTB GmbH, Wien 2015, 15–176. Boncz Imre: *Kutatásmódszertani alapismeretek*. Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar, Pécs 2015, 29–39.

2. A kvázi-független (azonosító)változók gyakorisága

A kérdőívben megfogalmazott kérdésekre választ adó 249 lelkipásztor nemi megoszlás szerint 83%-a férfi és 17%-a nő. Az arányok reálisnak tekinthetők a férfi és női lelkészség megoszlása szempontjából.

– Életkori eloszlás alapján a 249 válaszadó 35%-a 40–49 éves, 28%-a 50–59 éves, 21%-a 30–39 éves, míg a 30 évnél fiatalabb lelkipásztorok 11%-a, a 60 évnél idősebb lelkipásztorok 5%-a vett részt a kutatásban.

– A szülők családi állapota alapján elmondhatjuk, hogy a megkérdezett lelkipásztorok több mint háromnegyedének, azaz 78%-ának a szülei együtt élnek, 17%-ának már csak egyik szülője él, és 5%-ának a szülei elváltak.

– Az édesapa foglalkozását a válaszadók rövid válaszok formájában írhatták be. Itt nem voltak előre választható feleletek. A beérkezett válaszokat újrakódoltuk és hat kategóriába soroltuk, amelyek alapján a következő eredmények születtek: a megkérdezettek több mint felének (54%-nak) az apja munkás, 19%-nak lelkész, 14%-nak értelmiségi, 9%-nak nyugdíjas, egy válaszadó, azaz az összávalószadók 0,04%-a pedig egyházi alkalmazott. A maradék 4% apjának foglalkozása nem definiálható, ugyanis a beérkezett válasz az volt, hogy az apa már nem él.

– Az édesanya foglalkozásának megállapításakor az előbbivel megegyező módon jártam el. Így a született eredmények a következők: 42%-a munkás, 29%-a értelmiségi, 12%-a nyugdíjas, 10%-a háztartásbeli, 6%-a egyházi alkalmazott, és 1 válaszadónak, aki az összlétszám 0,04%-át teszi ki, az édesanyja lelkész. Az édesanya foglalkozásának behatárolása esetén is talákoztam több olyan válasszal (1,2%), amelyből nem következtethető ki, hogy mi a foglalkozása, mivel az anya elhunyt.

– A lelkipásztorok több mint felének, azaz 51%-ának 1 testvére van, 21%-nak 2 testvére van, 12%-nak nincs testvére, a fennmaradt 16%-nak pedig több mint 2 testvére van: 9%-nak 3 testvére, 3%-nak 4 testvére, 2%-nak 5 testvére, és 2%-nak szintén 6 testvére.

– A megkérdezettek 59%-a falun, illetve községben nőtt fel, míg 41%-a városban. Ez a két adat képezi a település szerinti eloszlást.

– Bár a táplálás Bowlby szerint nem befolyásoló tényező a kötődési viselkedés kialakulásában, mégis fontos az édesanyával való kapcsolat kialakulása szempontjából. A válaszadók több mint egynegyede, pontosan 32%-a fél évet töltött közvetlen édesanyja közelében, aki 6 hónapot szoptatta, 28%-a 2 hónapot, 23%-a egy évet, míg 17%-át (a legkisebb arány) egy évnél többet tápláltak anyatejjel.

– A lelkipásztorok családi állapota szempontjából elmondhatjuk, hogy több mint háromnegyede, pontosan 87%-a családos és 10%-a egyedülálló. A válaszadók közül 2% elvált és 1% özvegy.

– A házasságkötés évét tekintve, a lelkipásztorok többsége átlagban 2003-ban vagy annak környékén kötött házasságot. A házasságot kötötték 81%-a az első házasságban él, 6%-a a második házasságban és 1%-a a harmadik házasságban. 13% vagy nem él házasságban, vagy nem válaszolt a kérdésre.

– A gyerekek száma szempontjából változó arányú válaszok érkeztek. A megkérdezettek 36%-ának 2 gyereke van, 17%-nak nincs gyereke, 21%-nak 3 gyereke és 13%-nak 1 gyereke van. A maradék 12%-nak 4 vagy több gyereke van.

– A lelkipásztori szolgálat elkezdésének évét a lelkipásztorok maguk adhatták meg az évszám bejegyzésével. Az eredményeket hisztogram segítségével összehisztogramoztam, amely alapján a válaszadók átlagban 2003-ban kezdték szolgálatukat, azonban kiemelkedő az arány az 1990-es évek után, amikor az egyházi statisztikák szerint sok lelkész végzett (1995-ben több mint 100 lelkész). A megkérdezett lelkipásztorok átlagban 2010-ben kezdték lelkipásztori szolgálatukat az aktuális gyülekezetükben.

– A gyülekezet jelenlegi lélekszámát 200-as léptékenként tüntettük fel a kérdőívben. Ezeket később négy kategóriába tömörítettük, amelyek alapján a százalékos megoszlás a következő: a lelkipásztorok több mint egynegyede (37%) olyan gyülekezetben szolgál, amelynek lélekszáma 300 lelken aluli, kicsivel kevesebb mint egynegyede (23%-a) 300–499 lélek között mozgó gyülekezetben szolgál, 21%-a 900 lélek fölötti gyülekezetben és 19%-a 500–899 lélek közötti gyülekezetben.

A válaszadók 80%-a nem küzd egészségügyi gondokkal, amely az összlétszám több mint háromnegyedét jelenti. 18% krónikus betegnek és 2% akut betegnek vallotta magát. A betegség felfedezése után a lelkipásztorok fele azonnal orvoshoz fordult, 25%-a 1-3 hónap után, 19%-a több mint 6 hónap után, 6%-a pedig 4-6 hónapos időintervallum keretén belül kért orvosi segítséget.

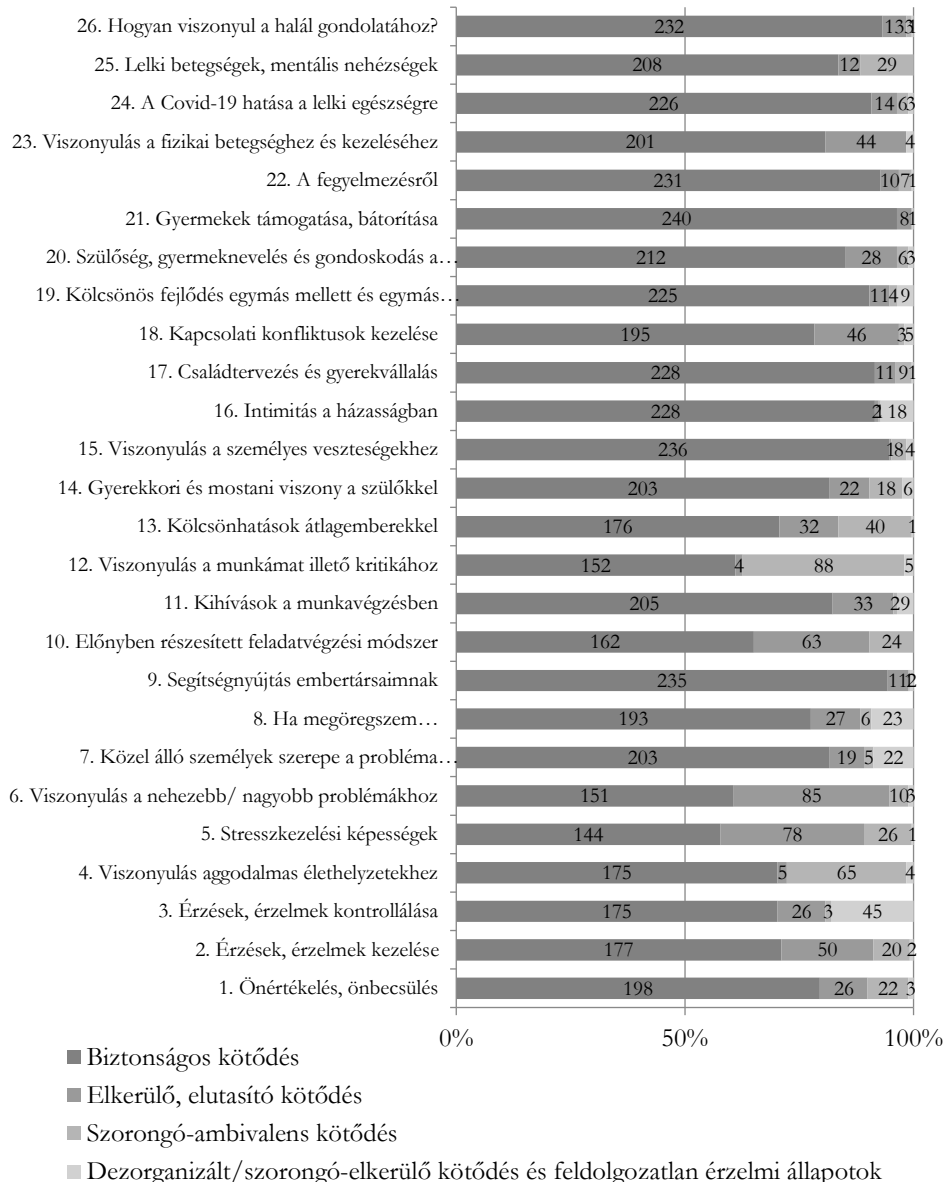
– A pszichológia és pszichiátriai gondok alapján a megkérdezettek 16%-a küzd pszichológiai és 4%-a pszichiátriai gondokkal. A pszichiátriai gondokkal küszködőknek 68%-a kérte szakember segítségét, 32%-a pedig nem kérte szakember segítségét, a pszichiátriai gondokkal küszködők közül pedig 36% kérte és 64% nem kérte szakember segítségét.

3. A függő (kötődéseméleti) változók gyakoriságának bemutatása a kimagasló értékek alapján

A kötődéseméleti változók százalékos eloszlását 100%-ig halmozott sávdiaagram formájában ábrázoltam, eleinte a négy kötődési minta alapján, utána pedig a három nem biztonságos kötődési minta eloszlását vettem figyelembe.

A továbbiakban részletesebben utalok a kimagasló értékekre, amelyeket a soron következő két diagram is ábrázol.

A kötődésméleti változók százalékos eloszlását
ábrázoló, 100%-ig halmozott sávdiagram
a négy kötődési minta alapján

A kötődésméleti változók négy kötődési minta szerinti számbeli eloszlása, azaz a beérkezett válaszok négy kötődési minta és kötődésméleti változók szerinti csoportosításából egyértelműen látszik, hogy a felmérésben részt vevő lelkészek nagy aránya biztonságosan kötődő.

A 26 kötődélméleti változó szerint a biztonságosan kötődők a *Gyermekek támogatása, bátorítása* változó esetében jelenik meg a legnagyobb, 96%-os arányban. Ezek a lelkipásztorok azt vallották, hogy büszkéek gyermekeikre, akik szükség esetén számíthatnak a szülői segítségre. A 21-es változón kívül van még néhány megemlítésre méltó, amelyeknek esetében magas a biztonságos kötődési minta aránya. Ilyen például a 15-ös, *Viszonyulás a személyes veszteségeihez* változó, amelynek esetében 236 lelkipásztor, azaz a válaszadók 94%-a vallotta azt, hogy időbe telik nekik, amíg elgyászolják szeretteiket, gyakran gondolnak rájuk szeretettel, de lehetőségeikhez mérten élnek az életüket. A 9-es változó (*Segítségnyújtás embertársaimnak*) 93%-os arányt mutat, ami azt jelenti, hogy 235 lelkész vallotta: képesek meghallgatni embertársaikat, és foglalkoznak gondjaikkal. 91%-os az aránya azon lelkészeknek, akik szerint az élet a maga rendje és természetes folyása szerint zajlik, a születés és a halál is Isten akaratából történik (lásd a 26-os változót: *Hogyan viszonyul a halál gondolatához?*). A 22-es sorszámú változó (*A fegyelméről*) 90%-os arányban fordul elő a biztonságosan kötődő lelkészeknél, ez pedig azt jelenti: 231 lelkész nyilatkozta azt, hogy a nézeteltéréseket megbeszéli a gyermekével, következetes és szigorú, de ez nem egyenesen arányos a szeretet megvonásával.

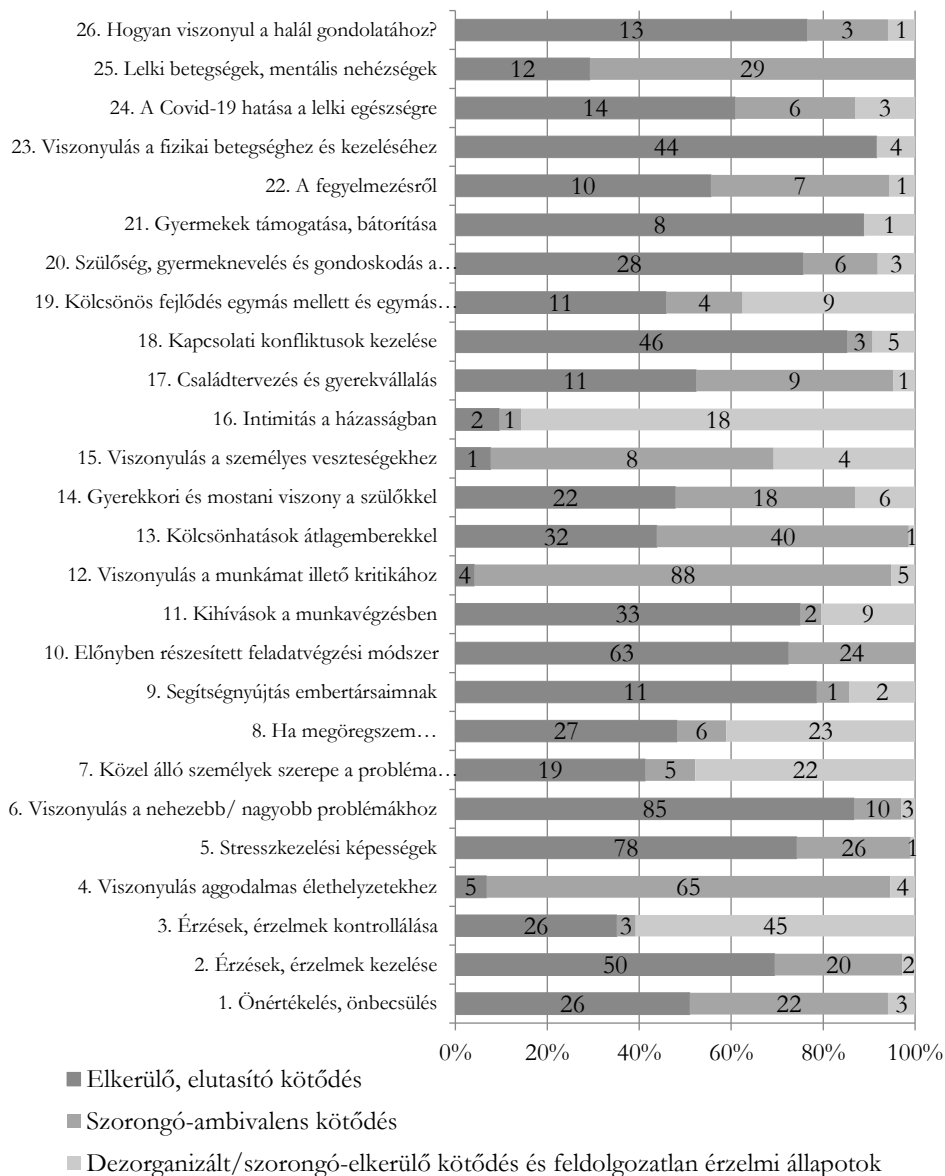
A 26 kötődélméleti változó szerint a biztonságosan kötődő lelkipásztorok a stresszkezelési képességek szerint fordulnak elő a legkisebb arányban. Az 5. változó alapján elmondhatjuk, hogy a megkérdezett lelkipásztorok 57%-ban biztonságosan kötődnek, a nem biztonságosan kötődők aránya 43%. A biztonságosan kötődőknek az az ismérve a *Stresszkezelési képességek* alapján, hogy képesek megőrizni nyugalmukat a stresszhelyzetben, és pozitívan viszonyulnak a nehézségekhez. Azokon pedig, akik nem biztonságosan kötődnek, bevallásuk szerint gyakran vesz erőt a szorongás, nem mindig tudják megőrizni nyugalmukat, félnek a rossz dolgok bekövetkeztétől, és maguk is képesek előidézni stresszes helyzeteket.

Ami a négy kötődési mintát illeti, kicsi a biztonságosan kötődők aránya a 6-os változó (*Viszonyulás a nehezebb/nagyobb problémákhoz*) esetében: a lelkészek kicsivel több, mint fele, 61%-a (151 lelkész) vallotta azt, hogy magabiztosan és önbizalommal közelít a problémamegoldáshoz. A 12-es sorszámú változó, a *Viszonyulás a munkáját illető kritikához* esetében 152 lelkészre, azaz 62%-ra érvényes az, hogy a munkavégzés tekintetében meghallgatja mások véleményét, és a kritikát nem veszi zokon. A 10-es változó, az *Előnyben részesített feladatvégzési módszer* tekintetében a lelkészek 65%-a nyilatkozta azt, hogy szívesen dolgozik csapatban, de ha arról van szó, önállóan is képes elvégezni a reábizott feladatokat.

Határesetnek számít a 2-es (*Érzések, érzelmek kezelése*), a 3-as (*Érzések, érzelmek kontrollálása*) és a 4-es (*Viszonyulás aggodalmas élethelyzetekhez*) kötődélméleti változó.

Ezek esetében a lelkészek 71%-a vallotta azt, hogy képes reflektálni saját gondolataira, érzéseire és viselkedésére, 73%-a pedig azt, hogy a legtöbb esetben nem ijed meg és nem esik pánikba a gondoktól, és a nehezebb helyzetekben is képes kontrollálni érzéseit és indulatait.

A kötődésméleti változók százalékos eloszlását
 ábrázoló, 100%-ig halmozott sávdiaagram
 a három nem biztonságos kötődési minta alapján

A felmérés alapján elmondhatjuk, hogy a nem biztonságos kötődési minták kisebb arányban jelennek meg és változó eloszlást mutatnak a biztonságos kötődési mintához képest.

Az elkerülő, elutasító kötődési minta legnagyobb arányban, 87%-ban mutatkozik a *Viszonyulás a nehezebb/nagyobb problémákhoz* változó esetében. Azok a lelkészek, akik ezt az arányt erősítik, egyedül akarnak megküzdeni életük gondjaival. További nagy arányokat figyelhetünk meg az 5-ös sorszámú *Stresszkezelési készségek* változó esetében: a nem biztonságosan kötődő lelkészek 74%-a (78 lekipásztor) gondolja úgy, hogy ha erőt vesz rajta a szorongás, nem tudja megőrizni nyugalma. A 10-es sorszámú változó, az *Előnyben részesített feladatvégzési módszer* esetében a nem biztonságos kötődési minták alapján a lelkészek 72%-a (szám szerint 63 lelkész) gondolja úgy, hogy jobban szeret független lenni és egyedül dolgozni. Az *Érzések, érzelmek kezelése* (2-es) változó tekintetében 50 lelkész, azaz a nem biztonságosan kötődők 70%-a nyilatkozta, hogy néha erőt vesznek rajtuk a negatív érzések, és nem tudnak úrrá lenni a nyugtalanságukon. A 18-as, *Kapcsolati konfliktusok kezelése* változó a 3 nem biztonságos kötődési minta alapján 82%-os arányban fedti azokat a nem biztonságosan kötődő lelkészeket, akik konfliktusok esetén elsősorban az eszközre és kevésbé az érzelmeikre hallgatnak. A *Viszonyulás a fizikai betegséghez és kezeléséhez* (23-as) változó szerint a lelkészek 18%-a elkerülő kötődésű; az elkerülő kötődési minta pedig 92%-os arányban van jelen, ha csak a nem biztonságos mintákat vesszük figyelembe. Szám szerint 44 lekipásztor nyilatkozta azt, hogy nem él feltétlen egészséges életmódot, és azonnal erőt vesz rajta az aggodalom, ha közlik vele egy súlyos betegség diagnózisát, és gyakran elbátellizálja a fájdalmat meg a szenvedést.

A szorongó-ambivalens kötődési minta esetében is vannak meglepően magas értékek. A legnagyobb előfordulási arány a 12-es, *Viszonyulás a munkámat illető kritikához* változó: a megkérdezett lelkészek 35%-a és a nem biztonságosan kötődők 91%-a vallotta azt (88-an), hogy örül, ha értékeli a munkáját, de szomorú lesz, ha kritizálják azt. A 4-es, *Viszonyulás aggodalmas élethelyzetekhez* változó esetében 65 lelkész válaszolta azt, hogy gyakran rágódik a szorongás okain, és e változó tekintetében a szorongó-ambivalens kötődési minta a nem biztonságos kötődési minták 88%-ának felel meg.

A 13-as, *Kölcsönhatások átlagemberekkel* változó esetében a nem biztonságosan kötődők 55%-a (40 lelkész) vallotta azt, hogy a szoros kapcsolatok kialakítása által afelől bizonyosodhat meg, hogy nincs egyedül; szoros kapcsolatainak száma által pedig azt közvetíti, hogy megbízik azokban, akikkel közelebbi kapcsolatot ápol, biztonságban érzi magát a szoros kapcsolatokban, mert így nem érzi magát egyedül. Végül pedig az előbbiekhöz hasonlóan a *Lelki betegségek, mentális nehézségek* változó aránya is magas: a nem biztonságosan kötődők 71%-a gondolja azt,

hogy hajlamos a depresszióra, mivel bizonytalan a saját értéke és megbízhatósága tekintetében.

A dezorganizált kötődési minta 5 változó tekintetében mutat nagy arányokat. A 3-as, *Érzések, érzelmek kontrollálása* változó esetében a nem biztonságosan kötődő lelkészek 61%-a (45 lelkipásztor) nyilatkozta azt, hogy sok esetben hol visszatartja, hol pedig szabadjára engedi érzéseit és indulatait, és pedig különösebb ok nélkül. Hasonlóan nagy aránybeli eloszlást figyelhetünk meg a 8-as, *Ha megöregszem...* változó esetében: a nem biztonságosan kötődők 41%-a nem tartja valószínűnek, hogy megéri a nyugdíjazását. A *Közel álló személyek szerepe a probléma kezelésében* változó tekintetében 22 lelkész, azaz a nem biztonságosan kötődőknek majdnem fele, 48%-a vágyik a mások által nyújtott védelemre és segítségre, ugyanakkor fél is ezektől. A 16-os, *Intimitás a házasságban* változó tekintetében 18 lelkész kötődik dezorganizáltan (a nem biztonságosan kötődők 86%-a), azaz fél az intimitás megélésétől, de attól is, hogy egyedül marad. 9 lelkész (az összlétszám 4%-a és a nem biztonságosan kötődők 37%-a) válaszolta azt a 19-es számú *Kölcsönös fejlődés egymás mellett és egymás által a kapcsolatban* változó esetében, hogy társában inkább a negatív tulajdonságokat látja meg.

A továbbiakban empirikus kutatásom eredményeit mutatom be, amelyek a leíró statisztikai elemzés, a Khi-négyzet szignifikanciateszt elvégzése során születtek. A kapcsolatalemzések⁶ során a kutatás alapjául szolgáló hat hipotézis mindegyike beigazolódott. A lelkipásztoroknál megjelenő négy kötődési minta összefüggésben áll a lelkipásztor személyének különböző aspektusaival és a lelkipásztori szolgálat egyes területeivel.

4. Kutatási eredmények és pasztorálteológiai vonatkozások az első hipotézis fényében

4.1. *Pasztorálteológiai vonatkozások a személyiség koherenciája kapcsán*

Manfred Josuttis abból indul ki pasztorális teológiai alapvetésében, hogy a lelkipásztor hivatásának, hitének és személyének hármasszoros dimenzióját egymásra lehet vonatkoztatni, mert azok kölcsönhatásban állnak egymással.⁷ Homiletikai írásának bevezetőjében Kiss Jenő is a Josuttis által megnevezett harmadik fontos elemnek, a lelkipásztor személyének fontosságát hangsúlyozza, amikor arról vall az újreformátori teológia kapcsán, hogy az igehirdetőre hosszú időn keresztül

⁶ Szerzői megjegyzés: A kapcsolatalemzések és az SPSS kiértékelés elvégzésében segítségemre volt Szabó Mihály lelkész-szociológus, akinek ezúton is hálás vagyok.

⁷ Josuttis, Manfred: *A lelkész más. A jelenkori pasztorális teológia néhány szempontja*. Ford. Péntek András. Exit Kiadó, Kolozsvár 2017, 19.

csupán úgy tekintettek, mint aki olyan csatorna, amelyen áthalad az isteni üzenet, de amely nem befolyásolja az üzenetet. A szerző így folytatja:

„Majd azt láttuk, hogy az igehirdető a legváratlanabb pillanatokban megjelenik a prédikációban, sőt sokszor eluralkodik az üzenet fölött. Ezért szükséges, hogy odafigyeljünk a prédikálás eseményének második elemére mint személyre.”⁸

Ez a megállapítás bizonyítékértékű, és összefüggésben áll a Székely József által megfogalmazott gondolattal, hogy „az erdélyi homiletikai gondolkodásban a rendszerváltás után húsz évvel kezd nagyobb szerepet kapni az igehirdető mint személy”,⁹ majd így folytatja: ahhoz, hogy az evangéliumot kommunikálni lehessen, szükség van a lelkipásztor személyére, aki együtt küzd a hallgatókkal az üzenet megértése érdekében, jelen van a prédikáció hátterében, és beszéde saját helyzetére is utal.¹⁰ Székely József több alkalommal is hivatkozik Wilfried Engemann német homiletikus megállapításaira, akinek álláspontját feltétlenül ismerni kell az igehirdetői szerep és a személyiség koherenciájának vonatkozásában. Az igehirdető számára fontos, hogy tudatában legyen személyiségi profiljának, ugyanis az a mód, ahogyan jelen van az igehirdetési folyamatban, vagyis az, hogy „a személyiségstruktúrájának korlátai és lehetőségei figyelembevételével dolgozza ki a prédikációt”,¹¹ meghatározó jelleggel bír a hallgatókkal kialakított kapcsolat vonatkozásában.¹²

A lelkipásztorok sok esetben jobban ismerik a teológiai tanítást, mint önmagukat. De a szöveg és a hallgatók helyzete mellett az intraperszonális párbeszéd is kihívások elé állítja az igehirdetőt.¹³ A lelkipásztori önismeret fontosságára hívja fel a figyelmet Ulrike Wagner-Rau is, amikor a lelkigyakorlatról mint a lelkipásztori szolgálat egyik fontos vetületéről ír. Ebben a tekintetben érdekes véleményét képvisel, ugyanis szerinte a fiatalabbak azok, akik komolyan veszik az önismeretet, holott implicit módon minden lelkipásztornak tisztában kell lennie saját szakmai identitásával és erőforrásaival.¹⁴

Paul Oskamp és Rudolf Geel szerzőpáros Hans van der Geest megállapítását hangsúlyozza az igehirdető személye kapcsán, amely szerint az Isten által meg-

⁸ Kiss Jenő: *Hármasban Isten színe előtt*. Exit Kiadó, Kolozsvár 2010, 10–11.

⁹ Székely József: *Hívatas a hivatal árnyékában*. Exit Kiadó, Kolozsvár 2019, 175.

¹⁰ Uo. 176.

¹¹ Székely József: *i. m.* 176–177. Vö. Engemann, Wilfried: *Einführung in die Homiletik*. 2., vollständig überarbeitete und erweiterte Auflage. Francke Verlag, Tübingen–Basel 2011, 40.

¹² Székely József: *i. m.* 176.

¹³ Uo. 178.

¹⁴ Wagner-Rau, Ulrike: *Auf der Schwelle. Das Pfarramt im Prozess kirchlichen Wandels*. W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart 2009, 19.

szólított szolgának a hitelességre törekednie kell a prédikációban. A hitelesség egyúttal azt is jelenti, hogy a lelkipásztor tisztában van önmagával, és így mindaz, amit közvetít, önazonos személyével és cselekedeteivel.¹⁵ A hitelesség elválaszthatatlanul összefügg a személyre szabott hitvallással.¹⁶ Schleiermacherhez hasonlóan Wilfried Engemann az igehirdető holisztikus jelenlétének szükségességére emlékeztet, és rámutat arra, hogy a lelkipásztor mondanivalójának hitelessége elválaszthatatlan „személyiség-specifikus hitelességétől”.¹⁷ Ez valójában azt jelenti, hogy mindaz, ami elhangzik az igehirdetésben, az egyben a lelkipásztor személyes meggyőződése is, és csak olyan mértékben kommunikálható, amilyen mértékben megérintette és átjárta a lelkipásztor mint igehirdető személyét.¹⁸ Mindezek alapján felmerülhet a kérdés, hogy a kötődésemélet fényében miként válhat a lelkipásztor magatartását meghatározó hitvallássá az 57. zsoltár 2. verse: *Könyörülj, Istenem, könyörülj rajtam, mert nálad keres oltalmat a lelkem! Szárnyaid árnyékában keresek oltalmat, míg elvonom a veszedelem.*

Összegzőképpen Michael Klessmann gondolata útmutatóként szolgál a jövőre nézve:

„A koherens én sikeres fejlődése a korai gyermekkorban szerzett tartós, pozitív empátiára alapuló tapasztalatoktól függ, mint ahogy másfelől a törekeny én a rendkívül bizonytalan, frusztráló és megbízhatatlan kapcsolatokból nő ki. Más szóval: ebből a pszichológiai szempontból az ember nem önmaga szerzője; énjének koherenciája ajándék és adottság.”¹⁹

4.2. Kapcsolatelemzések a személyiség koherenciája mentén

A személyiség koherenciáját és az érzelmkezelést vizsgáló kapcsolatelemzések során elsősorban arra a következtetésre jutottunk, hogy önértékelés, önbecsülés tekintetében a középkorosztály tagjai, azaz a 40–49 évesek hajlamosabbak a nem biztonságos kötődési stílus kialakítására.

Emellett fontos észrevétel, hogy a nem biztonságos kötődés kialakulását a szülők családi állapota is befolyásolja, hiszen a teljes családban felnőtt lelkipásztorok között is sok a nem biztonságos, szorongó-ambivalens és elkerülő, elutasító kötődésű egyén.

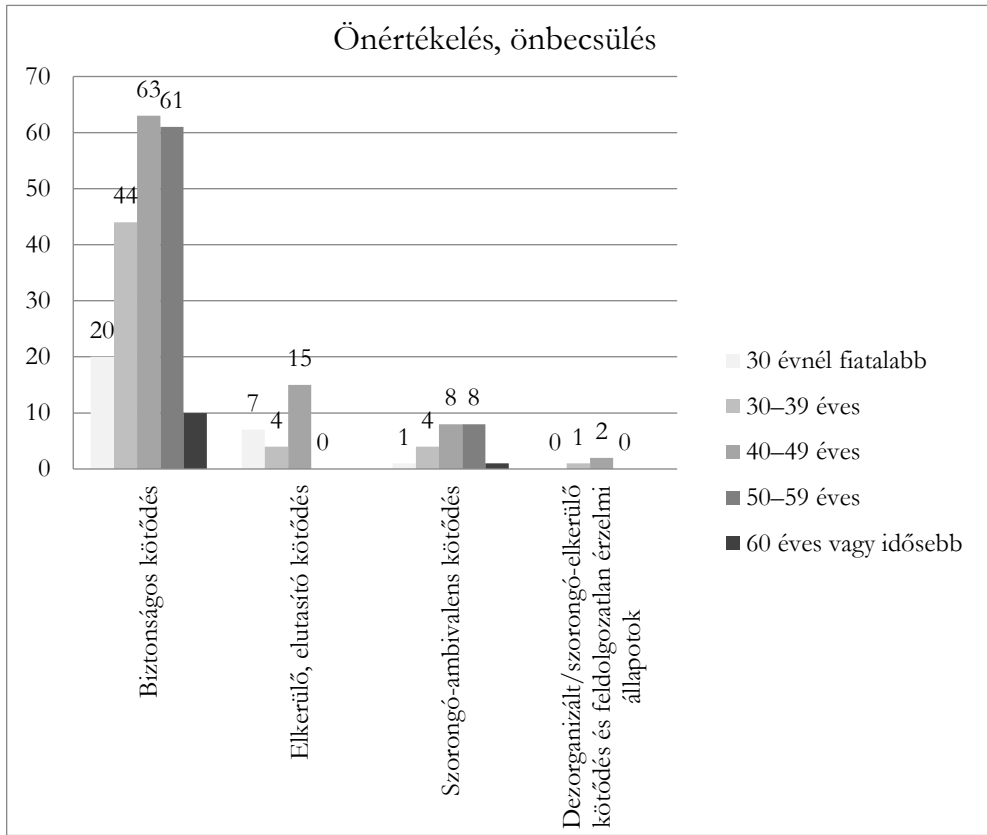
¹⁵ Oskamp, Paul – Geel, Rudolf: *Gut predigen. Ein Grundkurs*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh 2001, 30. Vö. Geest, Hans van der: *Du hast mich angesprochen. Die Wirkung von Gottesdienst und Predigt*. Theologischer Verlag, Zürich 1978, 184.

¹⁶ Székely József: *i. m.* 176. Vö. Engemann, Wilfried: *i. m.* 31.

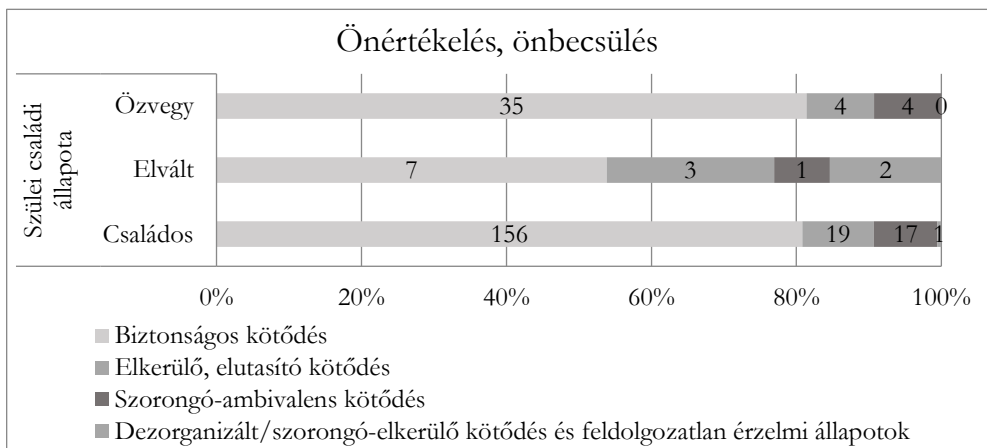
¹⁷ Uo.

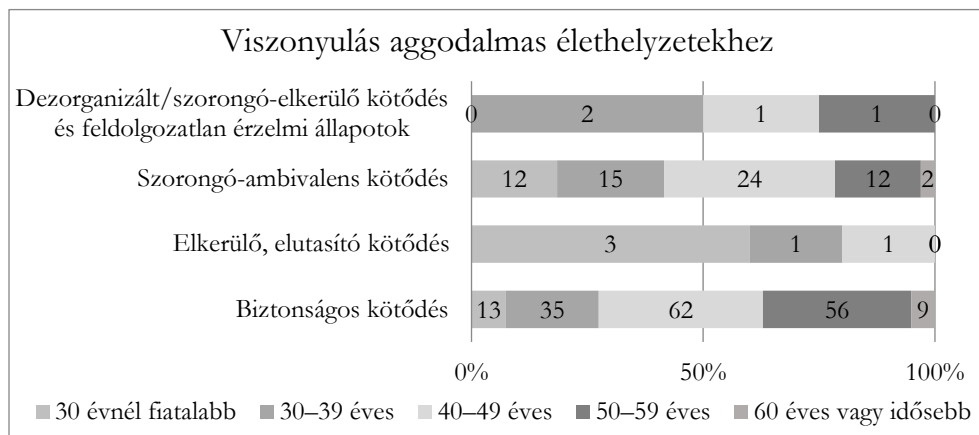
¹⁸ Székely József: *i. m.* 179.

¹⁹ Klessmann, Michael: *Pastoralpsychologie. Ein Lehrbuch*. 2. Auflage. Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn 2004, 150–151.

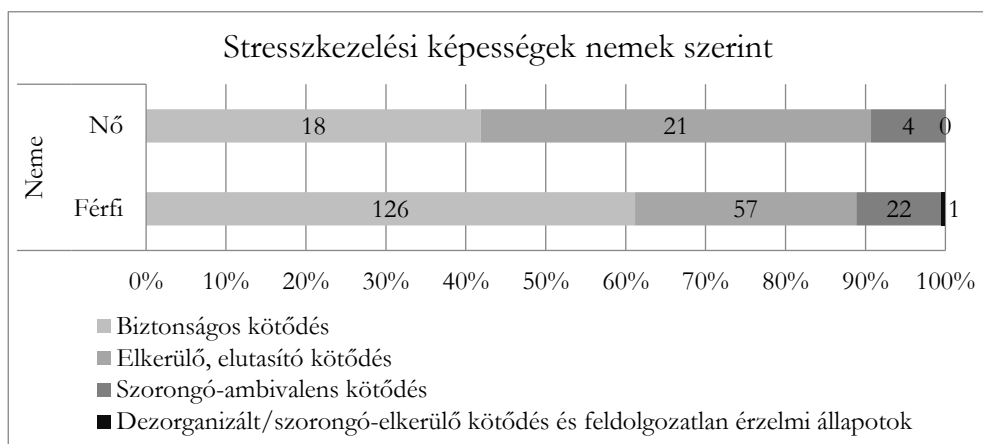

Az aggodalmas élethelyzetekhez való viszonyulás szempontjából a fiatalabb és középgeneráció tagjai azáltal, hogy kevésbé tudnak úrrá lenni nyugtalanságukon, nagyobb hajlamot mutatnak a nem biztonságos kötődés kialakítására. Emellett említésre méltó, hogy bár sok lelkész egészségesnek vallja magát pszichológiailag, az érzelmek kezelés terén mégis nehézségekbe ütközik.

Végül a stresszkezelési képesség szempontjából a felmérés a következőket mutatta ki: a női lelkészek nagyobb arányban elkerülő kötődésűek; az akut betegeknek a szorongó-ambivalens kötődési minta van nagyobb arányban jelen; azok a lelkészek pedig, akik pszichológiai gondokkal küzdöttek, nagyobb arányban nem biztonságos kötődésűek. Úgy gondolom, hogy mindenképpen el kell gondolkodni e fenti eredmények háttérében meghúzódó személyiségspecifikus tényezőkön.

5. Kutatási eredmények és pasztorálteológiai vonatkozások a második hipotézis fényében

5.1. A segítségnyújtás és segítségelfogadás pasztorálteológiai vonatkozásai

A kötődésemélet fényében fokozott hangsúllyal bír a jelenlét, a meghallgatás és a nyitottság mint előfeltételek a segítség nyújtására, illetve annak elfogadására. Michael Klessmann a rendszerszemléletű családterápia kapcsán fogalmazta meg, hogy a személy fejlődése a családi interakciók rendszerében megy végbe. Vélekedése szerint a rendszerszemléletű gondolkodás a lelkipásztorkodásban és a val-

lásos nevelésben is egyre nagyobb teret kap, azonban a rendszerszemléletű gondolkodás számos alapfeltevésen alapul. Az egyik feltevés az, hogy a világegyetem minden eleme állandó és kölcsönös kapcsolatban áll egymással. Vagyis rendszerekbe és alrendszerekbe szerveződött csoportosulásáról van szó: minden alrendszer a következő nagyobb rendszer része. A kölcsönhatás visszacsatolási ciklusok formájában zajlik a rendszerben. A személy is egy egésztest alkot, aki különböző testrészekből áll, ugyanakkor a család vagy a társadalom nagyobb egészének része.²⁰ Így jutunk el a közel álló személyek fontosságához, akikhez segítségért lehet fordulni optimális esetben.

Imre Lajos *Szombatesték a parókián* című meditációs kötetének egyik fejezetében azt állapítja meg, hogy a lelkipásztori szolgálatban akkor is felléphetnek meglepetések, amikor úgy tűnik, hogy minden a legjobb úton halad. A *Kiüresedés* című fejezetben arról ír, hogy a lelkész is eljuthat arra a szintre, ahol elfogy a lelki ereje, bizakodó reménység nélkül tengeti életét egyik napról a másikra, s ahelyett, hogy lelki orvosa lenne a gyülekezetnek, neki van szüksége gyógyító erőre.²¹

A reflektálás jó módja annak, hogy a lelkipásztor tudatosítsa magában: miként viselkedik és cselekszik. Ugyanis így értheti meg viselkedését és cselekedeteit, és így lesz képes javítani szolgálatán is. Reflektálásra az a személy képes, aki kapcsolatot ápol azokkal, akiktől a célzott segítséget várja. Ez a reflektálás egyik előfeltétele. Fontos tisztában lennünk ezzel a ténnyel: ahhoz, hogy lelkigondozóként mások problémáiban tudjunk segítséget nyújtani, önmagunkon is kell tudnunk segíteni.

Lelkipásztori segítségnyújtásunk akkor a legsikeresebb, ha úgy kapcsolódunk a minket megkereső személyekhez, hogy nyitottak vagyunk az empatikus meghallgatásra. Rolf Theobold szerint a lelkigondozói beszélgetés alkalmával a megoldásközpontú kérdés megfelel a megoldásközpontú meghallgatásnak. A felszínen elhangzottak mögött gyakran rejtett probléma van, nekünk pedig minden apró részletre koncentrálni, naiv kíváncsisággal kell hallgatnunk a másik felet.²² A meghallgatás által figyelemmel ajándékozzuk meg őt. Az irányában tanúsított figyelmünket és érdeklődésünket testtartásunkkal is kifejezhetjük, emellett pedig szóbelileg is tükröznünk kell, hogy megértettük azt a személyt, aki bizalommal fordul hozzánk.²³

²⁰ Klessmann, Michael: *i. m.* 195–196.

²¹ Imre Lajos: *Kiüresedés*. In: uő: *Szombatesték a parókián. Ötvenkét meditáció ifjú lelkipásztoroknak*. Sajtó alá rendezte Adorjáni Zoltán. Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek 11. Sorozatszerk. Buzogány Dezső. Kolozsvári Református Teológiai Akadémia – Protestáns Egyháztörténeti Tanszék, Kolozsvár 2003, 53–55.

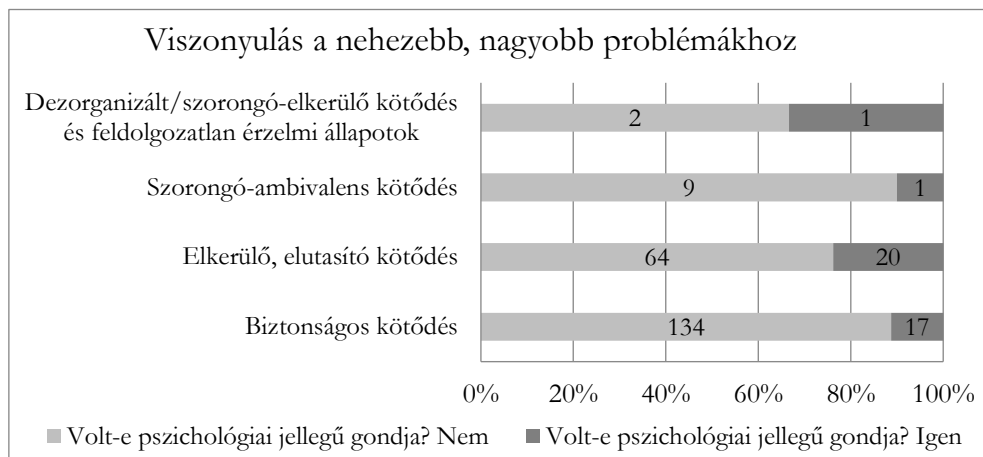
²² Theobold, Rolf. *Kurzzeit-Seelsorge. Ein Praxisbuch*, 1. Auflage. Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co KG, Neukirchen-Vluyn 2015, 40–41.

²³ Michael, Dietrich: *Pszichológiai és lelkipásztori kódási kézikönyv*. Szent István kézikönyvek 1. Ford. Vida Tivadar. Szent István Társulat, Budapest 2000, 273–275.

5.2. Kapcsolatelemzések a segítségnyújtás és segítség elfogadása kapcsán

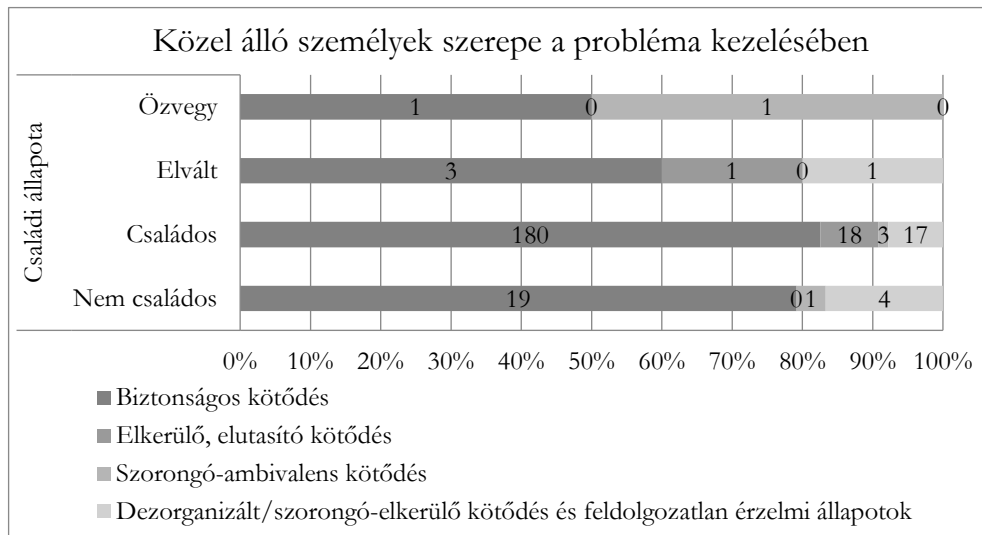
A lekipásztorok segítséghez való viszonyulását vizsgáló kapcsolatalemzések három azonosító változó mentén csoportosulnak: a pszichológiai problémák; a lekipásztorok családi állapota; a lekipásztorok testvéreinek száma. Ennek alapján különböző eredmények születtek.

A pszichológiai gondok és az egyéb nehéz gondokhoz való viszonyulás tekintetében minden kötődési mintánál a pszichológiai problémákkal nem küszködő lelkészek aránya van túlsúlyban: a nem biztonságos minták közül domináns az elkerülő, elutasító kötődés (az ilyen mintájú lelkészek azt vallották, hogy nem vonnak be másokat a nehézségeikbe, mert úgy gondolják, hogy a mások segítségére való szorulás a gyengeség jele), valamint dezorganizált kötődési minta (a lelkészek azt tartják, hogy vágnak, ugyanakkor félnek is attól a védelemtől és segítségtől, amelyet mások nyújtanának számukra).

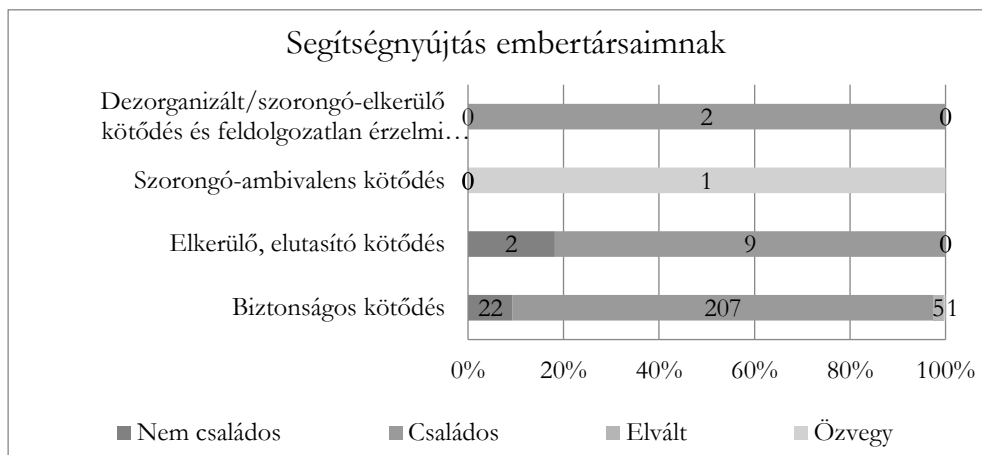
A közel álló személyek és a lekipásztorok családi állapota közötti kapcsolat feltérképezése alapján elmondhatjuk, hogy a nem biztonságos kötődésűek arányát tekintve az egyedülállók esetében a dezorganizált kötődés dominál (vágnak rá, de egyben félnek is a segítségtől, amelyet mások nyújthatnak), az özvegyek esetében pedig a szorongó-ambivalens kötődés (biztonságot nyújt, ha valaki támogat, de azt feltételezik, hogy a támogatás nem érdek nélküli). Az elváltak esetében egyenlő arányban jelenik meg az elkerülő, elutasító kötődés (nem kérik családtagjaik, szeretteik segítségét, mert a segítségkérésre úgy tekintenek, mint ami a gyengeség jele) és dezorganizált kötődés, míg a családos lelkészeknél szinte egyenlő arányban jelenik meg az elkerülő, elutasító és a dezorganizált kötődés.

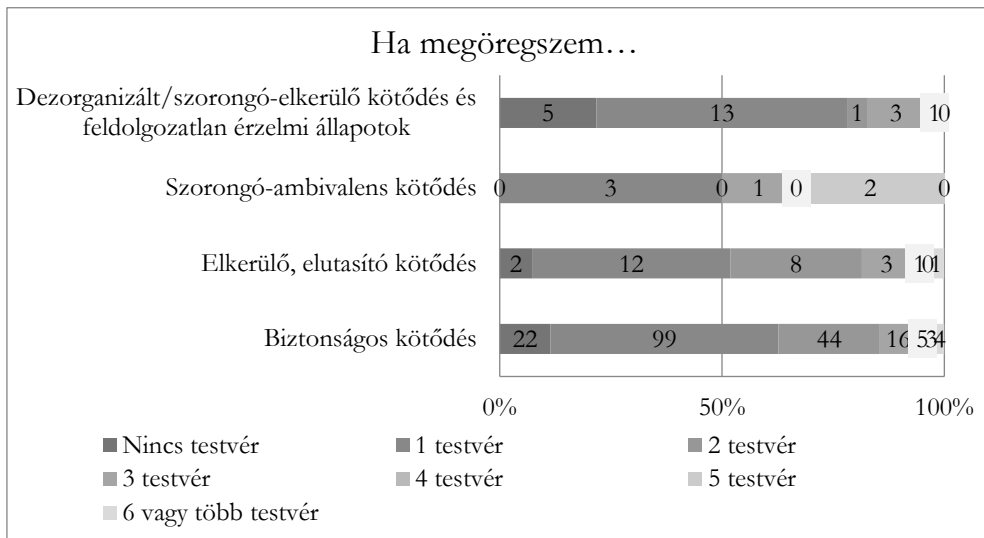
A segítségnyújtás és a lekipásztorok családi állapota közötti kapcsolatalemzés eredményei arról tanúskodnak, hogy a biztonságos kötődés esetében mind a négy családi állapot képviselteti magát. Ezek a lelkészek készek meghallgatni és fog-

lalkozni embertársaik gondjaival, és segíteni ott és annak, ahol és akinek tudnak. A nem biztonságos kötődések esetében két mintánál csak egy-egy családi állapot dominál: a dezorganizált kötődésűek, akik nehezen tudnak együttérezni rászoruló embertársaikkal, mind családostak; a szorongó-ambivalens kötődésű személy özvegy, aki azt válaszolta, hogy a saját nehézségeivel is nehezen boldogul, nem-hogy más terhét is magára vegye; az elkerülő, elutasító minta szempontjából (ők azok, akiknek nehezebb esik bajban levő embertársaikhoz közeledni) a többség családost, és kis arányban a nem családostak is megjelennek.

Ha az ember megöregedik, akkor a vér szerinti családjának tagjai közül nagy valószínűséggel csak a testvérekre számíthat, ugyanis öregkorra szüleink már vagy nem élnek, vagy ők azok, akik segítségre és támogatásra szorúlnak. A felmérés kimutatta, hogy az 1 testvérrel rendelkezők esetében minden kötődési mintánál az előfordulási arány megközelíti az 50%-ot.

6. Kutatási eredmények és pasztorálteológiai vonatkozások a harmadik hipotézis fényében

6.1. *Pasztorálteológiai vonatkozások a lelkipásztori munkavégzés kapcsán*

Manfred Josuttis és Ernst Lange egyetértenek abban, hogy a lelkipásztornak kettős feladat adatott: legyen a gyülekeztének képviselője minden körülmény közepe; és legyen a textus sajátos alakjában tükröződő hagyomány képviselője.²⁴ Székely József mellett érvel, hogy a lelkipásztor legfőbb feladata a prédikálás, Isten igéjének a hirdetése, még akkor is, ha a 21. században a lelkipásztori szolgálat területén alapos hangsúlyeltolódás észlelhető. Krisztus missziói parancsának teljesítése, a tanítvánnyá tétel csak az igehirdetés szolgálatának hiteles és odaadó elvégzése által valósulhat meg. A lelkipásztor elsőrendű feladata pedig az az igehirdetésen belül, hogy megmaradjon a bibliai és hitvallási alapokon; és ebben a meggyőződésében nem ingathatja meg semmiféle más hivatalnoki kötelezettség, sem a népegyházi keretben megszokottá vált elvárások, sem társadalmi kihívások és követelmények. A lelkipásztornak az isteni elhívásnak és megbízásnak kell eleget tennie, nem pedig a kívülről érkező különböző elvárásoknak.²⁵

Ulrike Wagner-Rau a lelkipásztori szolgálatról mint hivatásról szóló értekezésében során Isolde Karle hivatáselméleti megközelítését veszi figyelembe, és azt tudatosítja, hogy a lelkési hivatásban egymáshoz kell viszonyulnia a társadalmi és intézményi viselkedési elvárásoknak és a lelkész egyéni személyiségének.

²⁴ Josuttis, Manfred: *i. m.* 41.

²⁵ Székely József: *i. m.* 164–66.

„A lelkipásztori hivatal nem teheti és nem is szabad, hogy láthatatlanná tegye azt a személyt, aki azt betölti. Ezzel szemben azonban a személyt ugyanúgy kötik a hivatalával szemben támasztott jogos elvárások. A lelkipásztori szerep a közvetítendő téma, a személyes lehetőségek és az intézményi feltételek háromszögéből adódik.”²⁶

A lelkipásztornak olyan szakmai szerepe van, amelyben a személyiség nagy jelentőséggel bír, de a szerepnek támogató funkciói is vannak az ember számára.²⁷ Emellett a munkavégzésnek elkerülhetetlen részei a feszültségek.²⁸ A lelkipásztornak szembe kell néznie ezekkel és olyan hatásos munkavégzési módszert kell kialakítania, amely a feszültségek és nehézségek megoldására irányul.

6.2. Az előnyben részesített feladatvégzési módszer és a lelkipásztorok családi állapota közötti kapcsolat

Szignifikáns kapcsolat figyelhető meg az *Előnyben részesített feladatvégzési módszer* és a *Családi állapot* változók között ($p < 0,001 < 0,05$), azaz a válaszadó lelkipásztorok 99,9%-ára érvényes a kapott eredmény. Az első szembetűnő megfigyelés az, hogy az előnyben részesített feladatvégzési módszer tekintetében a választ adó lelkipásztorok közül senki nem dezorganizált kötődésű, azaz senki nem vallotta azt, hogy nem érzi magát képesnek egyedül elvégezni a feladatait, és ennek ellenére sem kérne segítséget vagy tanácsot a feladat teljesítése érdekében. Öröndetes hír, hogy a lelkipásztorok elvégzik a rájuk bízottakat akár csapatmunka során, akár önállóan.

Az egyedülálló lelkészek 67%-a biztonságosan kötődő az előnyben részesített feladatvégzési módszer tekintetében, azaz szívesen dolgozik csapatban, de önállóan is megállja a helyét a munkamezőn, 21%-a szorongó-ambivalens kötődésű, azaz szereti, ha támogatásban részesül, és biztonságérzetet ad neki, ha valaki megmondja, hogy mit és hogyan kell tennie, s így szívesen támaszkodik a munkatárs(ak) segítségére. Az egyedülállók 13%-a elkerülő, elutasító kötődésű. Ez abban nyilvánul meg, hogy ők jobban szeretnek másoktól függetlenül, egyedül dolgozni.

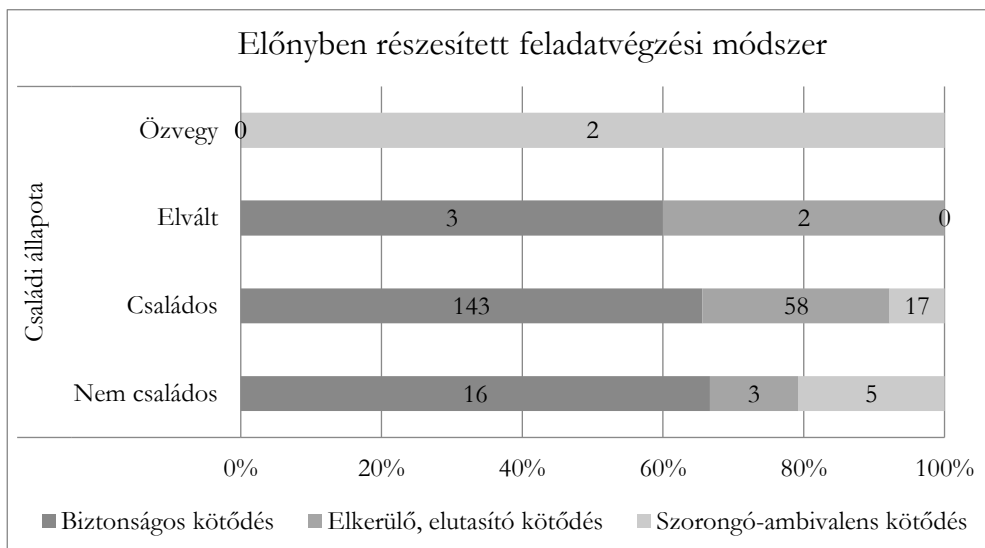
A családosak 66%-a biztonságos kötődő, 27%-a elkerülő elutasító kötődő (ez az arány nagyobb a családosak esetében, mint a nem családosak esetében) 8%-a pedig szorongó-ambivalens kötődési mintával rendelkezik.

Az elvált lelkészek esetében két kötődési minta jelenik meg, bár kevesen vannak (5 személy): 60%-uk biztonságosan kötődő és 40%-uk elkerülő, elutasító kötődésű. A 2 özvegy válaszadó szorongó-ambivalens kötődésű.

²⁶ Wagner-Rau, Ulrike: *i. m.* 20.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo. 22.

Következtetésként megállapíthatjuk, hogy az előnyben részesített feladatvégzési módszer tekintetében a biztonságos kötődési minta mellett a szorongó és elkerülő kötődési minták sem elenyészőek, főként a családos lelkipásztoroknál.

7. Kutatási eredmények és pasztorálteológiai vonatkozások a negyedik hipotézis fényében

7.1. *Pasztorálteológiai vonatkozások az általános emberi kapcsolatok alapján*

Manfred Josuttis megállapítása szerint a lelkipásztor különféle emberekből álló gyülekezetben végzi a szolgálatát. A tagok különbözőek, és merőben másak, mint a teológiai eszmény, amely szerint a tanítás és életgyakorlat, a gyülekezeti rend és a hitvallás fedi egymást. A lelkész más, mint a gyülekezet: értelemszerűen ő a vezető, aki kiáll Isten ügyéért, aki hol zavaró, hol pedig segítő szándékkal avatkozik be az emberek sorsába. A lelkész gyülekezetvezetői szerepéből kifolyólag a gyülekezeti közösség „megelőlegezi” a vezető pozíciót a lelkész számára, és erős kapcsolat alakul ki közte és a gyülekezeti tagok között, akik vallási stílusuk, életkoruk vagy érdeklődésük révén jobban tudnak kötődni az adott lelkipásztorhoz. Az is megtörténik, hogy a lelkipásztor és gyülekezeti tagok között csak laza, úgynevezett periférikus kapcsolat alakul ki.²⁹

²⁹ Siba Balázs: „Két világban otthon”. *Gyakorlati pasztorálteológia. A református lelkészi hivatás vizsgálata interjúk tükrében*. [Habilitációs dolgozat.] 2016, 105. <https://core.ac.uk/reader/197940190> (2023. ápr. 4.) Kaszó Gyula: *Gefängnisseelsorge in Ungarn – Historische, Systemisch-Pastoralpsychologische und Theologische Perspektiven*. L'Harmattan, Budapest 2007, 165.

A lelkipásztor vezetői szerepe nem mindig kellemes, de ezt nem tudja levetkőzni, mert mindenki rajta tartja a szemét. Josuttis megfogalmazása szerint a „szociális kontroll” elől hasztalan próbál menekülni. A lelkész az általa vezetett gyülekezet igényeire támaszkodik, és ebben a folyamatban, amikor a lelkipásztor a gyülekezet élén áll, de közben el is rejtőzne, jó, ha megtalálja a középutat, és saját képére formálja a gyülekezetet, amely a közös és gyümölcsöző munka titka.³⁰ A gyülekezet rendszerszemléletű megközelítését szem előtt tartva elmondhatjuk, hogy amennyiben egyszer kialakult egy status quo, akkor a rendszer igyekszik azt egyensúlyban tartani – vallja Hézsér Gábor.³¹

Siba Balázs egyetértve Edwin H. Friedmann-nal azt állítja, hogy egyik hivatásban sem olyan folyamatos az átjárhatóság a családi és a munkahelyi rendszer között, mint a parókus lelkészek családjai esetében.³² Friedmann-t idézve tehát

„[...]minden más hivatásnál erősebben kapcsolódik egymásba a lelkipásztorok életében a munka- és a családi rendszer, és az egyik rendszerben bekövetkező jelentős változás gyorsan megbonthatja a másikban az egyensúlyt. De még ez a különbség sem teszi a lelkészcsaládot »mássá«. Sőt azt jelenti, hogy az általános egészség fenntartásához a szelf, azaz az egyén öndifferenciációjára még nagyobb szükség van.”³³

Emellett Josuttis megállapítása szerint „a határon élés és a határok átlépése a lelkési munka része”.³⁴ Siba Balázs úgy értelmezi Josuttis ezen megállapítását, hogy a lelkész olyan személy, akinek az élet nagy átmeneteiben alkalma adódik megállni a családok mellett, legyen szó esküvőt megelőző jegyesbeszélgetésről, gyermekáldás után a keresztelés bejelentésekor, betegség mellett vagy gyászban egy-egy temetés alkalmával.³⁵

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy a lelkipásztor átlagemberekkel (értsd: gyülekezettel) való kapcsolata színes egyvelegként és egymásra hatásként értelmezhető. Optimális esetben a lelkipásztor családjává fogadja a gyülekezetet, a gyülekezet pedig a lelkipásztori családot mintegy sajátjaként tartja számon.

³⁰ Josuttis, Manfred: *i. m.* 59–60.

³¹ Siba Balázs: *i. m.* 105. Hézsér Gábor: *Miért? Rendszerszemlélet és lelkigondozói gyakorlat.* Pásztorálpszichológiai tanulmányok. Kálvin Kiadó, Budapest 1996, 16–18.

³² Siba Balázs: *i. m.* 109.

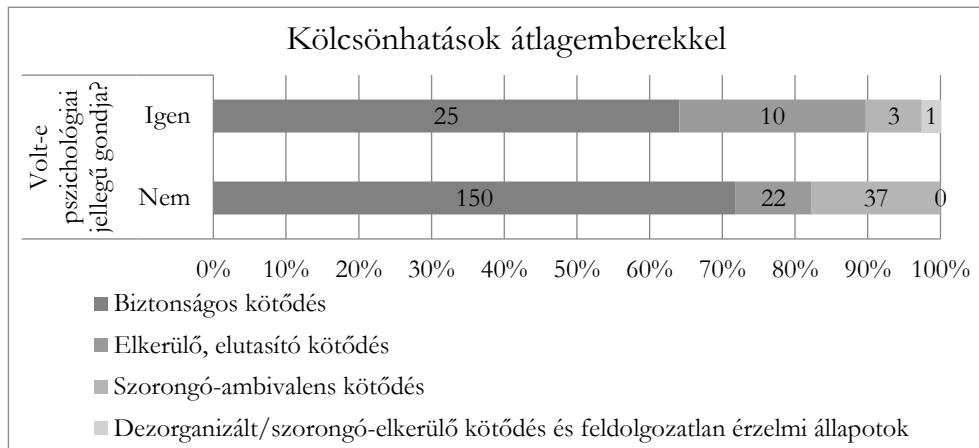
³³ Friedmann, Edwin H.: *Nemzedékről nemzedékre.* Ford. Beke Boróka. Exit Kiadó, Kolozsvár 2008, 303.

³⁴ Siba Balázs: *i. m.* 111. Josuttis, Manfred: *Einführung in das Leben. Pastoraltheologie zwischen Phänomenologie und Spiritualität.* Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh 2004, 34.

³⁵ Siba Balázs: *i. m.* 111.

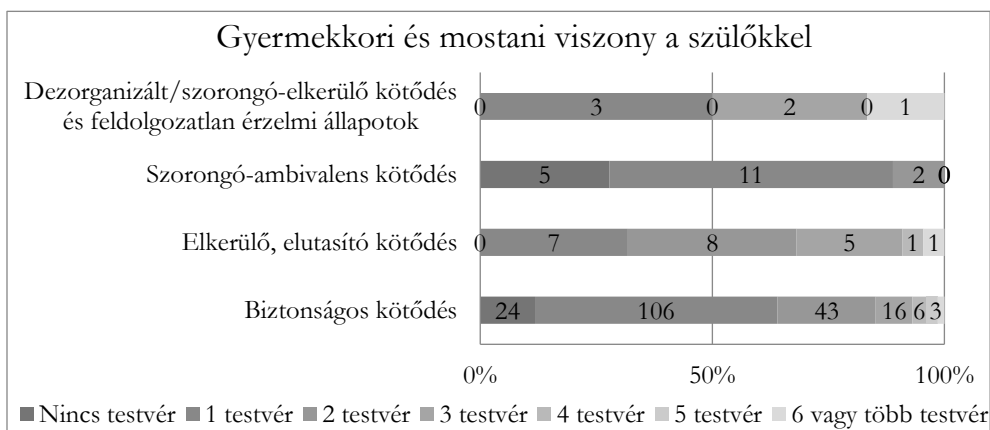
7.2. Kapcsolatelemzések az általános emberi kapcsolatok alapján

Empirikus kutatásomban szignifikáns kapcsolat mutatkozott a *Kölcsönhatások átlagemberekkel* és a *Volt-e pszichológiai jellegű gondja?* változók, valamint a *Gyermekkori és mostani viszony a szülőkkel* és a *Testvérek száma* változók között.

A kölcsönhatás átlagemberekkel és pszichológiai gondok közötti kapcsolat eredményei arra engednek következtetni, hogy a nem biztonságos kötődési minták tekintetében a megkérdozett lelkipásztorok 37%-a fél, és bizonytalan, ha valaki átlépi a komfortzónájukat, és a barátságok kialakítására is időre van szükségük; 26%-ának több barátja is van, akikkel azért lép kapcsolatba, hogy elnyerje bizalmukat.

A testvérek száma, valamint a szülőkkel való gyermekkori és felnőttkori viszony függvényében elmondhatjuk, hogy a biztonságos kötődés a testvérek számától függetlenül is előfordul. Ezek a lelkipásztorok úgy tekintenek vissza gyermekkorukra és felnövekedésükre, mint amely időszakokban megtapasztalták a szülők támogatását az önállósodásban, a szülők megbocsájtottak nekik, támogatták és tanácsokkal látták el őket.

A nem biztonságos kötődések aránya igencsak eloszló: az elkerülő, elutasító minta a legnagyobb arányban a 2 testvéres lelkészeknél fordul elő; a szorongó-ambivalens és a dezorganizált minta nagy többségben az 1 testvéres lelkipásztoroknál mutatkozik.

8. Kutatási eredmények és pasztorálteológiai vonatkozások az ötödik hipotézis fényében

8.1. *Pasztorálteológiai vonatkozások a lelkipásztorok házastársi kapcsolata és intimitásának megélése kapcsán*

„A lelkész más” – vallja jelmondat szerűen Manfred Josuttis, amikor pasztorálteológiai vonatkozásban vizsgálja a lelkipásztori hivatás különböző vetületeit. A lelkész más a szexualitás megélése terén is, hiszen neki „szent”-nek kell lennie, mert míg a különböző világi hivatások köreiből mások nem válnak a pletyka témájává, ha házasságon kívül élik meg szexualitásukat, addig ez nem jellemző a lelkészek vonatkozásában. A lelkipásztorok nem nézik el az emberi gyengeséget, s a hivatalos társadalmi normák megszegését az ő esetében egyházi felettes intézmények büntetése követi. Manfred Josuttis gondolatait így összegezhetjük: a lelkipásztor élete mentes kell hogy legyen szexuális konfliktusoktól, mert ezt kívánja meg tőle az egyházi hagyomány.³⁶

Siba Balázs azt fogalmazza meg a lelkészi hivatás interjú vizsgálatának következtetéseként, hogy az Istennel való kapcsolata mellett „a férj–feleség kapcsolat lehet az egyik legfontosabb lelki támasza a lelkésznek”.³⁷ A gyülekezeti szolgálat befolyással bír a lelkész házastársi kapcsolatára, és folyamatosan próbára teszi azt. Ezért annak ellenére, hogy a házastársak közötti lelki szövetség természetesnek látszik, a kapcsolatra mégis vigyázni kell.³⁸ A Siba Balázs által készített interjúk eredményéből az tűnik ki, hogy a lelkész házaspárokra és a foglalkozás alapján vegyes házasságokra is egyaránt érvényes a házasság ápolásának kötelessége. A kölcsönös felelősségvállalás alap a jó házasságokban, ez

„[...] az egymásért vállalt felelősséget, a másik fejlődésének, jólétének, biztonságának, védettségének megteremtésére való törekvést, a másikkal való teljes szolidaritást és a kölcsönös támogatást jelenti”.³⁹

³⁶ Josuttis, Manfred: *i. m.* 150–51.

³⁷ Siba Balázs: *i. m.* 106.

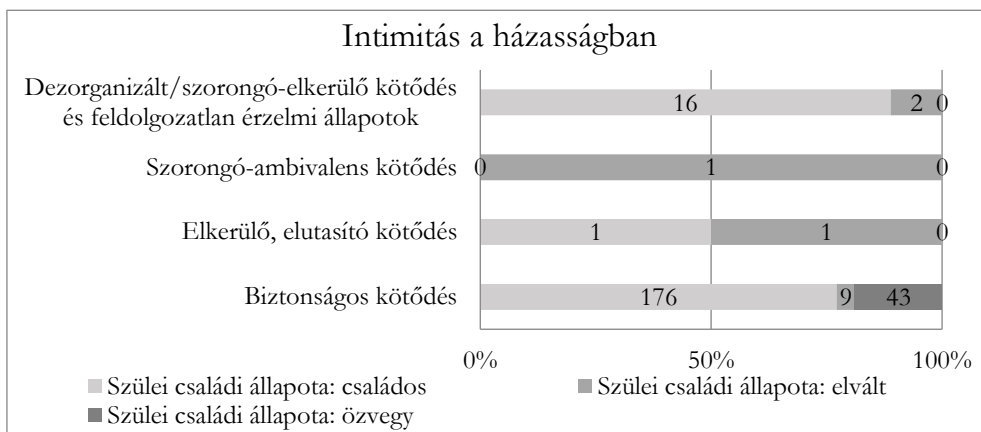
³⁸ Uo. Ld. még Horváth-Szabó Katalin: *A házasság és a család belső világa*. Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet – Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, Budapest 2007, 41.

³⁹ Siba Balázs: *i. m.* 106. Horváth-Szabó Katalin: *i. m.* 27.

8.2. Kapcsolatelemzések a lelkipásztorok házastársi kapcsolata és az intimitás megélése kapcsán

Szignifikáns kapcsolat van a *Szülők családi állapota* és az *Intimitás a házasságban* változók között ($p < 0,001 < 0,05$). Vagyis 99,9% a valószínűsége annak, hogy a szülők családi állapota befolyásolja a lelkipásztorok intimitásának házasságon belüli megélését. A biztonságos kötődésűek 77%-a teljes családban nőtt fel, és az intimitásról úgy vélekedik, mint ami jó, és felismeri, értékeli az összetartozást. Azoknak a lelkipásztoroknak, akiknek csak egy szüleje él, 19%-a biztonságosan kötődő. Az pedig, hogy az egyik szülő hamarabb meghalt, azaz a szülő családi állapota özvegy, csak biztonságos kötődést alakít ki. A nem biztonságos kötődés szempontjából a teljes családban felnőttek 8%-a és az elvált szülők gyermekének 15%-a dezorganizált kötődésű, vagyis fél az intimitás megélésétől, de attól is, hogy egyedül maradjon, a házastársi kapcsolattól vigasztalást és védelmet vár, de néha szeretne kimenekülni belőle. Az elvált szülőkkel rendelkező lelkészek szempontjából az elutasító kötődés és a szorongó-ambivalens kötődés 8-8%-os arányban fordul elő.

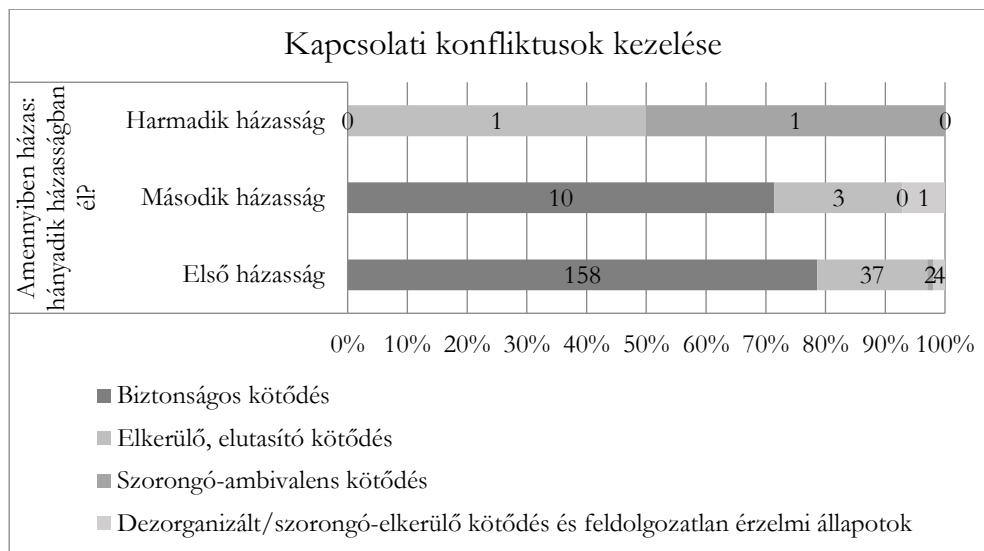
Következtetésképpen elmondhatjuk, hogy a biztonságos kötődésű lelkészek száma dominál az intimitás megélésének szempontjából, de emellett patológiás tünetként van jelen a dezorganizált kötődés is.

Szignifikáns kapcsolat van a *Kapcsolati konfliktusok kezelése* és a *Hányadik házasságban él?* változók között ($p < 0,001 < 0,05$). Ez azt jelenti, hogy a válaszadó lelkipásztorok 99,9%-ára érvényes a felmérés eredménye. E lelkészek közül 201 (93%) az első házasságban él, 14 (7%) a második házasságban és 2 (0,9%) a harmadik házasságban él, 32-en (13%) pedig egyedülállók. A kapcsolati konfliktusok kezelésének függvényében az első házasságban élők 94%-a és a második házasságban élők 6%-a biztonságosan kötődő, vagyis azt vallották magukról, hogy törekednek a konfliktusok elkerülésére, hogy harmonikus, kiegyensúlyozott kapcsolatot ápoljanak társukkal.

Az elkerülő, elutasító kötődésű lelkipásztorok többsége (37%-a) az első házasságban, 7%-uk a második és 2%-uk a harmadik házasságban él. Ezek a lelkipásztorok azt válaszolták, hogy a konfliktusok esetén elsősorban az eszükre és kevésbé az érzelmeikre hagyatkoznak. A szorongó-ambivalens kötődési minta csak az első és a harmadik házasságban élőkre jellemző: az előbbieket 67%-os, az utóbbiak pedig 33%-os arányban fordulnak elő. Ezen lelkipásztorok azt vallották, hogy konfliktusaik során erőt vesz rajtuk a félelem, félnek, hogy a társuk elhagyja őket, és magukra maradnak. Érdekes, hogy a dezorganizált kötődési minta már csak az első házasságban élőkre (80%-ban) és a második házasságban élő 1 személyre jellemző (20%).

Amint azt a diagram alapján is láthatjuk, az is érdekes, hogy az első házasságban élő lelkészek 37%-a elkerülő kötődésű. Ők azok, akik a konfliktusok esetén elsősorban az eszükre és kevésbé az érzelmeikre hagyatkoznak.

9. Kutatási eredmények és pasztorálteológiai vonatkozások a hatodik hipotézis fényében

9.1. *Pasztorálteológiai vonatkozások a lelkipásztorok fizikai és lelki egészsége kapcsán*

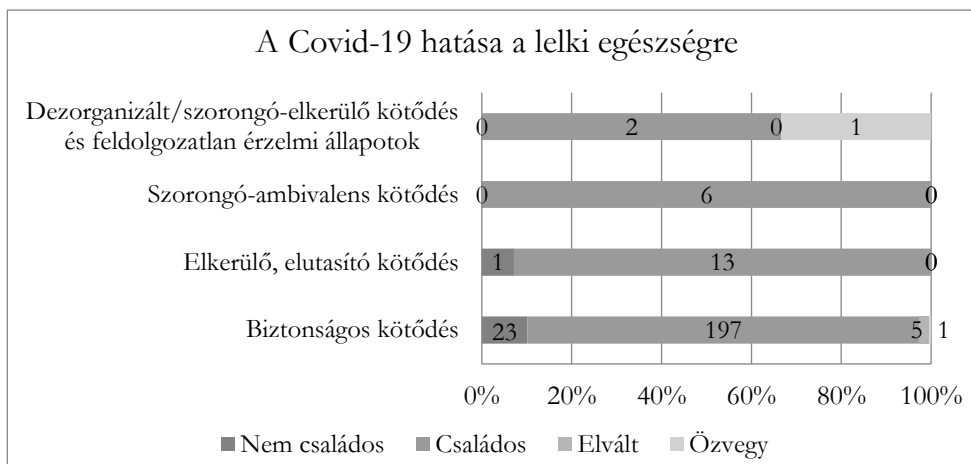
Siba Balázs a mentálhigiéniével és lelki egészséggel foglalkozó szakirodalom alapján írja le, hogy a kiegyensúlyozott élet megteremtésére többféle módszer áll rendelkezésünkre. A kiegyensúlyozott élethez hozzátartozik a fiziológiai, a kapcsolódási, a teljesítményi, illetve a lelki spiritualitás szükséglet. Ezeket a tényezőket a mentálhigiéniés módszerek tárgyalják.

Életünk során meg kell tanulnunk egyensúlyt teremteni magunk körül, de történhetnek velünk olyan váratlan események, mint például nemrégén a Covid-19 járvány, vagy külső vagy belső eredetű lelki megrázkódtatások, amelyek próbára teszik stabilizációs és alkalmazkodási képességeinket.⁴⁰

9.2. Kapcsolatelemzések a lelkipásztor fizikai és lelki egészsége kapcsán

Személyesen tapasztaltuk, és a felmérés is azt igazolja, hogy a Covid-19 világjárvány nagymértékben befolyásolta, sőt megváltoztatta a korábban megszokott hétköznapi rutint, az emberi életeket és az élethez való viszonyulást. Amennyiben a nem biztonságos kötődési mintákra összpontosítunk, érdekes eredménynek számíthatnát az, hogy a járványhelyzet főként a családosak esetében keltett szorongást és pánikot. Ők azok, akik aggódtak a jövőjük felől, kételkedtek az oltás hatékonyságában, és minden külső tényező ingerlékeny tette őket.

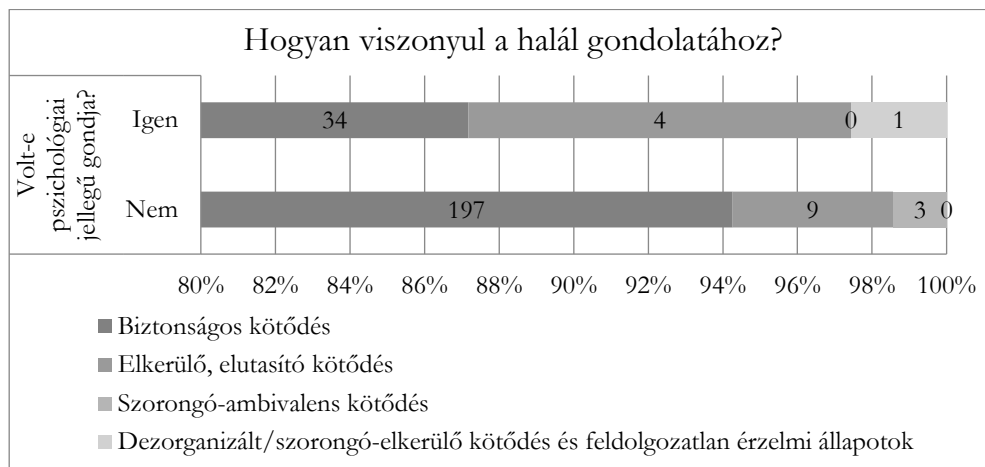
A felmérés azt igazolja, hogy a biztonságos kötődés mind a négy családi állapotra vonatkozóan megjelenik, de legnagyobb arányban a családosak esetében. Érdekes azt látni, hogy a nem biztonságos kötődési minták is a családosak esetében mutatkoznak főként, ami annak bizonyítéka, hogy a vírus befolyásolta azon egyének életét is, akik nem egyedül, hanem szeretteik társaságában tartózkodtak.

A halál gondolatához való viszonyulás kérdése kapcsán elmondhatjuk, hogy a pszichológiai gondokkal nem küzdő lelkészek esetében a biztonságos kötődési minta fordul elő nagyobb arányban, azaz 94%-ban. A lelkipásztorok többsége természetes tényként fogadja el, hogy ha egyszer megszülettünk, akkor meg is fogunk halni, s mindez Isten akaratából történik. A pszichológiai gondokat megélt lelkészeknél a nem biztonságos kötődési minták jelennek meg meglepően

⁴⁰ Siba Balázs: *i. m.* 117.

magas arányban (12%-ban). Ők azok, akik a meghalás gondolatától feszültek lesznek, eluralkodik rajtuk a pánik és az aggodalom, és úgy gondolják, hogy mások teljesen értéktelennek tartják őket, s ezért senkinek nem fognak hiányozni haláluk után.

Összegzés

Fentebb szemelvényesen ismertettem empirikus kutatásom legjelentősebb eredményeit, amely a lelkipásztorok kötődési mintáit veszi górcső alá. Hálásan köszönöm a lelkipásztorok nyitottságát, segítőkészségét és bátorítását, amely nélkül ez a felmérés nem születhetett volna meg.

Kutatásom fő célja az volt, hogy hidat építsek a pszichológia és teológia között, és ez az interdiszciplináris kutatás külön öröm volt számomra.

A kötődési minták felnőttkori megnyilvánulásának bemutatásakor és a kétdimenziós empirikus kutatás során a lelkipásztori identitást és szolgálatot tartottam szem előtt. Mindezt annak tudatában tettem, hogy a lelkipásztorok mint az egyház és a gyülekezet élén álló vezetők kapcsolati rendszerei nagymértékben befolyásolják a körülöttük élő embertársak életét. A lelkipásztor példát statuál személyiségevel, identitásával és kapcsolati megnyilvánulásaival.

A fentebb bemutatott eredmények figyelemfelkeltőek, és lehetőséget biztosítanak a továbbgondolásra. Az eredmények háttérben számos lelki, családi, szociális tényező áll, amelyeket a lelkipásztori szolgálat gyakorlása során sem szabad szem elől téveszteni. Úgy gondolom, hogy amennyiben a lelkipásztorok csupán elgondolkodnak az eredményeken vagy a kötődés kapcsolataikra kifejtett hatásán, akkor kutatásom elérte célját. Amennyiben tudatosítjuk, hogy milyen tényezők állnak viselkedésünk háttérében, és elgondolkodunk azokon, már egy lépés-

sel közelebb kerültünk az embertársainkhoz, szereteteinkhez való egészséges, bizalomgerjesztő és szeretetteljes viszonyuláshoz.

Felhasznált irodalom

- Boncz Imre: *Kutatásmódszertani alapismeretek*. Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar, Pécs 2015.
- Bowlby, John: *Bindung*. Ernst Reinhardt Verlag, München–Basel 2006.
- Engemann, Wilfried: *Einführung in die Homiletik*. 2., vollständig überarbeitete und erweiterte Auflage. Francke Verlag, Tübingen–Basel 2011.
- Feeney, Judith – Noller, Patricia – Hanrahan, Mary U.: *Assessing Adult Attachment*. In: Spertling, M. – Berman, M. (eds.): *Attachment in Adults: Theory, Assessment and Treatment*. Guilford Press, New York 1995.
- Friedmann, Edwin H.: *Nemzedékről nemzedékre*. Ford. Beke Boróka. Exit Kiadó, Kolozsvár 2008, 303.
- Geest, Hans van der: *Du hast mich angesprochen. Die Wirkung von Gottesdienst und Predigt*. Theologischer Verlag, Zürich 1978.
- Hámori Eszter: *A kötődésemélet perspektívái. A klasszikusoktól napjainkig*. Animula Kiadó, Budapest 2015.
- Hézszer Gábor: *Miért? Rendszerszemlélet és lelkigondozói gyakorlat. Pásztorálpszichológiai tanulmányok*. Kálvin Kiadó, Budapest 1996.
- Horváth-Szabó Katalin: *A házasság és a család belső világa*. Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet – Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, Budapest 2007.
- Imre Lajos: *Kiüresedés*. In: uő: *Szombatesték a parókián. Ötvenkét meditáció ifjú lelképásztorok-nak*. Sajtó alá rendezte Adorjáni Zoltán. Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek 11. Sorozatszerk. Buzogány Dezső. Kolozsvári Református Teológiai Akadémia – Protestáns Egyháztörténeti Tanszék, Kolozsvár 2003, 53–55.
- Johnson, Sue: *Love Sense: The Revolutionary New Science of Romantic Relationships*. Little, Brown Spark, New York–Boston–London 2013.
- Josuttis, Manfred: *A lelkész más. A jelenkori pasztorális teológia néhány szempontja*. Ford. Péntek András. Exit Kiadó, Kolozsvár 2017.
- Josuttis, Manfred: *Einführung in das Leben. Pastoraltheologie zwischen Phänomenologie und Spiritualität*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh 2004.
- Kaszó Gyula: *Gefängnisseelsorge in Ungarn – Historische, Systemisch-Pastoralpsychologische und Theologische Perspektiven*. L'Harmattan, Budapest 2007.
- Kiss Jenő: *Hármasban Isten színe előtt*. Exit Kiadó, Kolozsvár 2010.
- Klessmann, Michael: *Pastoralpsychologie. Ein Lehrbuch*. 2. Auflage. Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn 2004.

- Michael, Dietrich: *Pszichológiai és lelkipásztorkodási kézikönyv*. Szent István kézikönyvek 1. Ford. Vida Tivadar. Szent István Társulat, Budapest 2000.
- Oskamp, Paul – Geel, Rudolf: *Gut predigen. Ein Grundkurs*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh 2001.
- Raab-Steiner, Elisabeth – Benesch, Michael: *Der Fragebogen. Von der Forschungsidee zur SPSS-Auswertung*. 4. aktualisierte und überarbeitete Auflage. UTB GmbH, Wien 2015.
- Siba Balázs: „Két világban otthon”. *Gyakorlati pasztorálteológia. A református lelkészi hivatás vizsgálata interjúk tükrében*. [Habilitációs dolgozat.] 2016, 105. <https://core.ac.uk/reader/197940190> (2023. ápr. 4.)
- Székely József: *Hivatás a hivatal árnyékában*. Exit Kiadó, Kolozsvár 2019.
- Theobold, Rolf. *Kurzzeit-Seelsorge. Ein Praxisbuch*, 1. Auflage. Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co KG, Neukirchen-Vluyn 2015.
- Wagner-Rau, Ulrike: *Auf der Schwelle. Das Pfarramt im Prozess kirchlichen Wandels*. W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart 2009.

* * *

The primary objective of my research was to contextualise the psychological dimensions of attachment theory within a theological framework. Specifically, I aimed to scrutinise the broad spectrum of interpretations stemming from Bowlby’s work from a practical-theological perspective, with a particular focus on pastoral and pastoral-theological aspects. In doing so, I intend to construct a meaningful bridge between the realms of psychology and theology. In our contemporary, postmodern landscape, ministers assume a pivotal role as credible emissaries of certain values within the church community. The values they represent and the manner in which they do so are significantly influenced by their individual characteristics, including their prevailing attachment patterns and the emotions they experience in the course of their vocation. The first part of my research provided a concise overview of John Bowlby’s attachment theory and the various attachment patterns it delineates. In this subsequent section, I present the findings of an empirical study conducted among active ministers within the Reformed Church in Romania, with a particular emphasis on the identification of insecure attachment patterns among this group. Ministers were invited to fill in the questionnaire anonymously and voluntarily, offering insights into their personalities and attachment patterns. The outcomes of this analysis also furnish valuable insights for the pastoral community at large.

Keywords: attachment theory, attachment patterns of pastors, “the secure base”, relationships, pastoral theology, empirical research.